

նեցայ Ռուսմանեա, ուր (Գալացում) արդէն մեր սեպհական ճիւղն ունէինք՝ Դանուբի ափերում եւ Բուլղարիայում մեր ապրանքը ծախելու համար. գործակատարը մի ուսմանահայ էր: Բայց այս ուղեւորութիւնս անյաջող անցաւ: Ռուսմանական գործարանատէրերը կապուած էին իրենց միջնորդներին հետ մի քանի տարւով եւ այնպէս էին պայմանաւորուած, որ եթէ նրանք՝ սուսնց իրենց միջնորդութեան էլ ապրանք ծախէին Բաթումի համար, դարձեալ ստիպուած էին որոշ յանձնառու չէք վճարել այդ միջնորդներին: Այսչափ միայն կարողացայ յարմարցնել, որ վճարումը փոխանակ կանխիկ կատարելու, 6 ամսուան պայմանաժամ էր տրուում շատ թեթեւ տոկոսով, որ դարձեալ ապրանքի գին վրայ մի փոքրիկ գեղջ էր նշանակում: Մանթաշեանց շատ գոհ չմնաց այս վերջին պայմանից, որովհետեւ նա չէր սիրում մուրհակ ստորագրել, այլ կողմնակից էր միշտ կանխիկ վճարումի՝ հաշուի վրայ որոշ գիշում ստանալով: Բայց որովհետեւ մուրհակը նա պիտի չստորագրէր, այլ իմարազեանց՝ թէեւ միշտ նրա փոխանորդութեամբ, ուստի լոց եւ հաստատեց իմ արած պայմանագրութիւնը:

Եզիպտոսում ուսուսական քարիւղը հետզհետէ ընդարձակ չըջան էր գրաւում, տարածուելով դէպի վերին Եզիպտոս եւ աւելի հարաւ, դէպի Սուտան: Այստեղ մեր մրցակիցները, որոնք գլխավորաբար ամերիկական եւ ապա նաեւ ուսմանական կէրօսին էին սպառում, սկսել էին զանազան տեղեր մեծ շտեմարաններ կառուցանել, յատկապէս հնդուկ վիճակի մէջ սպառելու համար, այսինքն՝ սուսնց տակառի եւ սնտուկի, ուղղակի յաճախորդի ամանի մէջ լցնելով: Մանթաշեանց չուզեց ետ մնալ. Թիֆլիս կանչեց իր ներկայացուցիչ Մութաֆեանցին եւ նրա հետ երկարօրէն խորհրդակցելուց յետոյ, որոշեց մեծապէս ընդարձակել Եզիպտոսի գործը, երկու մեծ ձեռնարկութիւններով: Նախ՝ Ալեքսանդրիայում կառուցանել մեծ երկաթեայ բէզէրվուարներ, այնտեղ քարիւղի մեծ պահեստ ունենալու համար, իսկ միւս երկրորդական տեղերում աւելի փոքր, նայելով սպառման աստիճանին: Երկրորդ՝ այս պահեստատեղիներին իր ժամանակին անարգել ապրանք հասցընելու համար յատուկ նաւթարար շոգենաւ (bateau-

citerne) պատուիրել: Այս շոգենաւն այնպէս պիտի շինուած լինէր, որ ի պահանջել հարկին թէ հեղուկ եւ թէ սնտուկ բառնար, եւ կամ ամբողջապէս հեղուկ:

Հետեւեալ տարին ամէն ինչ պատրաստ էր. թէ Եզիպտոսի բէզէրվուարներն եւ թէ նոր նաւթարար շոգենաւը: Մանթաշեանցի յանձնարարութեամբ եւս դնացի Թիֆլիսից Բաթում նոր շոգենաւն ընդունելու, որ եկել էր անդլիական գրօշակով: Այդտեղ նրա դրօշակը վերածեցինք ուսուսականի եւ միլրտեցինք «Բօրթօմ» անունով, որ Թիֆլիսի մօտ սքանչելի հանքային ջրի ամառանոց էր: Այս առթիւ անդլիականից ուսուսականի վերածուց նաեւ միւս նաւը՝ «Գրէնվիլ», որ միլրտուց «Լիկանի» անունով: Այս Լիկանին էլ Բօրթօմին կից ամառանոց տեղ էր: Այս բոլոր նաւերի վրայ գրոշմուած էր Մանթաշեանցի առեւտրական գինանշանը, հայկական «Գառն Աստուծոյ»ն: Այս «գառն» էր, որ աւելի մեծ գիրքով, այն է «ոչխարի» ձեւով դարձաւ Մանթաշեանց քարիւղի սնտուկի «մարկան»:

Մանթաշեանց շատ էր կամենում, որ իր նաւերի պաշտօնեաներն էլ՝ նաւապետները սկսած մինչեւ նաւաստիները, նոյպէս հայ լինին, որքան այդ կարելի էր իրագործել: Բայց այս կողմից շատ քիչ յաջողութիւն ունեցաւ: Հայերը, ինչպէս յայտնի է, ծովեզերեայ ժողովուրդ չլինելով նաւազնացութեան վարժ չեն: Այնու ամենայնիւ ունեցանք երկու հայ իրրեւ նաւապետի օղնական, մէկը կովկասահայ, միւսը տաճկահայ, նոյնպէս եւ մի պոլսեցի մեքենավար: Մի երկու հայ էլ վարձուեցան իրրեւ պարզ նաւաստի:

«Ա. Մանթաշեանց Առեւտրական Տունն» երկար տեւողութիւն չունեցաւ. 1899ին նա հիմնաւորապէս կերպարանափոխուց եւ գործն էլ աւելի ընդարձակուց: Ըստ այնմ իմ պաշտօնս եւ կացութիւնս էլ նոր ձեւաւորում ընդունեց:

(Շարտանակելի:) ՄԱՐՈՒՄԵՆ

ԹՆՈՒՄՈՒՆՆԻ ԺԵՄԵՆԵԿԵՆԻՑ ԳՐԵԿՆԻ ԿԵՆՆՔԻՆ

* Բարգէն Եպիսկոպոս Կիւլէսէրեան — Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ: — Ապրիլ 26ին օծուեցաւ Բարգէն սրբազան՝ Կաթողիկոս Տանն Կիլիկիոյ իրրեւ աթոռակից վեհաշնորհ Տ. Սահակ Կաթողիկոսին:

Ամէն տեղ, ուր երեւցած է Նորին Օծութիւնը, մշակած է արդիւնաբեր գործունէութիւն. 1909ին իրրեւ առաջնորդ Գաղատիոյ թեմին (ձեռնադրուած Եպիսկոպոս 1910ին), 1913—1914 իրրեւ Առաջնորդական տեղապահ մեքերիկայի, 1925—1930 իրրեւ դասախօս Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Ժառանգաւորաց Վարժարանին եւ այլն: Ինչպէս գործնական ասպարէզի վրայ եղած է ժիր եւ կազմակերպող, նոյնպէս գրական-բանասիրական մարդին մէջ բարդաւաճած է եռանդուն գործունէութիւն. եւ իրրեւ այդպիսի եղած է միշտ բարեկամ խմբագրութեանս եւ երկարժամանակեայ աշխատակից Ուսումնաթերթին: Յիշենք իր կարեւոր աշխատութիւններէն՝ Կոլոս Յովհաննէս Պատրիարք (1904), Ծով (1904), Եղիշէ (1908), Խալամը հայ մատենագրութեան մէջ (1930), որոնք լոյս տեսած են նախ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի մէջ:

Այժմ իրրեւ նեցուկ արկարգ նորին վեհաշնորհ Տեառն Սահակ Կաթողիկոսի եւ իրրեւ կառավարիչը Սոյ Աթոռայն վստահ ենք թէ աւելի թափով պիտի կազմակերպէ հայ ողին դաղթական ժողովրդեան մէջ, պիտի ջամբէ անոր առատ միխթարութիւն, մոռնալու անցեալի հարուածները եւ անվեհեր դիմելու դէպի յառաջ, դէպի լուսադոյն ապագայ: Մեր ջերմ մաղթանքները կը բաղձանք որ ըլլան անբաժին ընկերներ Նորին Օծութեան յառաջադէմ քայլերուն:

* Թորգոմ Եպիսկոպոս Գուշակեան — Պատրիարք Երուսաղէմի: — Սերաստիոյ նախկին եւ Գահիրէի այժմեան առաջնորդն արհիապատիւ Թորգոմ Եպիսկոպոս Յունիս 16ին ընտրուած է պատրիարք Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց աթոռին, իրրեւ յաջորդ հանդուցեալ Եղիշէ Դուրեանի:

Կողջունենք բաղձարդին Նորին արհիապատուութիւնս իւր գործունէութեան նոր ասպարէզի վրայ: Ինչպէս մինչեւ այժմ հոյակապ հանդիսացած էր Սրբազանն արդային, քաղաքական եւ գրական ասպարէզներու

վրայ, կը մաղթենք, որ նոյնը երաշխիք ըլլայ արդարացնելու այն յոյսերը, զորոնք կ'ակնկալէ Ազգը իր նոր ասպարէզին վրայ:

«Հանդէս Ամսօրեայ»ի խմբագրութիւնը կ'ողջունէ յանձին նորընտիր պատրիարքին իւր բարեկամս եւ աշխատակիցը:

* Հ. Արսէն Վ. Ղազիկեան — անդամ վեկետիկի Գիտութեան, Գրականութեան եւ Արուեստի Կառախին: — Իտալական դասական հեղինակներու՝ Գանտէի, Տասոյի... մեծախաստակ թարգմանիչն Հ. Ա. Ղազիկեան, արժանացած է վեկետիկի Գիտութեան, Գրականութեան եւ Արուեստի Կառախին բարձր գնահատութեան եւ անուանուած է անդամ նոյն Կառախին: Մեր եղբայրական ուրախակցութիւնը բաղձալաստակ Հօր:

* Կոմիտաս Վարդապետի 60 ամեակը: — Յունիս 24ին տօնուեցաւ Կոմիտաս Վարդապետի ծննդեան 60 ամեայ տարեդարձը: Թէպէտ տօնաւորն չեղաւ հանդիսատես տօնախմբութեանց, չինդաց խնդացողներու հետ, բայց հանդիսարահները թնդացին անոր անունով. շքադիրն էր հայ ժողովուրդը, շրջապատուած ծափահարող օտար հիւրերով:

Յանուն արուեստաւորին արուեստը կը գնահատուէր: Կոմիտաս Վարդապետ հայ ժողովրդական Երգին երգիչն էր եղած: Ինքն էր լսելի ըրած հայ ժողովրդեան կուրծքին տակ թագնուած աղու ձայնը հրապարակին, արուեստովը, շնորհքովը, նրբութեամբը, որ հնչեց քաղցրալուր, զուարթ, ողիները պարբող. ինքն էր հանած երեւան հայ երգին արուեստը, որ նկատուեցաւ ինքնուրոյն, խօսուն, յանկուցիչ: Իրմով ցցուած էր կարկառուն հայ երգին ազգային նկարագիրը, պարզ, անպաճոյճ, բայց արտայայտող զգածումներ, խօսող սրտերուն, սեպհական ելեւէջներով: Հայ Երգը գտած էր տեղ միջազգային երաժշտութեան մէջ. ձայնի սեպհական թրթուումներով, ոչ խանդարելու բաղձանուագ հնչումները օձտումներով կամ խառնաձայն խզուրբախններով, այլ ուրախ, հեշտական, նաեւ արտամխառն խաղերով աւելի քաղցրալուր գործելու երգի եւ երաժշտութեան ունկնդրութիւնը:

Հայ քաղաքակրթութեան անձանօթ, բայց կարեւոր մէկ գիծն էր, որ կը յայտնա-

գործուէր Կոմիտասով: Եթէ քաղցր է գիտակցութիւնը, թէ Վարդապետին տաղանդովը գրաւած է հայ Երգը իւր տեղն միջագային երաժշտութեան մէջ, բայց աւելի հեշտալուր են մեր ականջներուն հայ ձայնին անխառն հնչիւնները Կոմիտասեան քնարին վրայ, որոնց ի լուր կը սթափի հայ ոգին, կը բարբառին հայ զգածունները, կենդանի արին կը խաղայ հայ երակներուն մէջ, զուարթութիւն կը զգենուն տխրամած դէմքեր. կը զգանք թէ կանք եւ պիտի ըլլանք, որովհետեւ ունինք սեպհական Երգը սեպհական նկարագրով, խօսուն մեր սրտերուն:

Բանի կը հնչէ հայ Երգը, պիտի ապրի Վարդապետին անունը: Եւ ո՞րչափ երջանիկ պիտի ըլլար այսօր Վարդապետը, եթէ ըլլար զխտակից այն խանդավառութեան, որով հաւաքուած է հայ ժողովուրդը իւր անուան շուրջը, զնահատելու ծափերով Արուեստագէտին գործը, նպաստամտօրէն ըլլալու արգահատանքով Հիւանդին, եւ ուր դարմանն

անոր է՝ սէր ջամբելու: Եւ արժանի է վաստակաւորը՝ զոհն իւր տաղանդին, եւ խնամքի եւ սիրոյ:

* Հայ արուեստագէտներու ցուցահանդէսն Սէվրի մէջ: — Յունիսի վերջերը Սէվրի Միւլիթարեան Վարժարանի սրահներու մէջ բացուած է 51 հայ արուեստագէտներու ստեղծագործութեանց (նկար եւ ձեռագործ) ցուցահանդէսը: Գեղեցիկ եւ շատ գովելի գաղափար մը իրագործուած է հոն: Իրենց մասնակցութիւնն ունեցած են ի մէջ այլոց է. Շահին, Աղամեան, Օր. Ռ. Աղաբեան, Տիկ. Բարաեան, Տիկ. Անդրէասեան, Օր. Գալլպէեան, Օր. Վ. Թամիրեանց, Մ. Միւնասեան օրիորդները, Շարօշիկով, Աճէմեան, Տ. Կարապետեան, Կիւրճեան, Ռ. Շիշմանեան, Չ. Գալֆեան, Պ. Շահնազար, Ս. Սաչատրեան, Պաքալեան, Հ. Գաղանճեան, Նալբանդեան, Սամուէլեան, Կանաչեան, Մուրատով, Ա. Պալճեան, Մելիք Միւնասեանց եւ այլն:

Resumé der wichtigsten Abhandlungen.

Elisäus Vardapet und seine Geschichte des Armenischen Krieges. Eine literarisch-historische Untersuchung. Von P. N. Akinian. (3. Fortsetzung.) Sp. 393-414.

Die Verfälschungen der Redaktion werden näher erörtert. Der Redakteur verwechselt Arschak II. mit Arschak III. Er ist durch Lazar irreführt. Ebenso auch kann er Sapor II. vom III. nicht unterscheiden. Lazars zufolge repräsentiert er Jazdegerd II. als Enkelsohn des Sapor. Die Verfolgungen der Christen in Persien während des 4. und 5. Jahrhunderts sowie das Religionsfreiheitsedikt Kawads schreibt er Sapor II. zu (vgl. § 21). Die Verbreitung des Christentums bis in die Randgebiete des Reiches und die Gunst der Christen am sassanidischen Hofe ist nur unter Kawad denkbar; er ahik ist vielmehr eranik bzw. eranšahik zu lesen, d. h. Untertanen von Eranšahr, Iranier (§ 22).

Der armenische Volksglaube bei Eznik. Von P. A. Karamanlian. (2. Fortsetzung.) Sp. 423-432.

Eznikstellen über Sonne werden in nähere Betrachtung gezogen, wobei man zu der Annahme kommt, daß der armenische Volksglaube die Sonne als ein lebendiges Wesen betrachtet, das sich am Himmel bewegt und abends hinter den nördlichen Bergen dahinwandert (Nacht). Morgens geht sie aus einem Berg herauf. Sie ist das Auge einer Gottheit; arev steht in engster Beziehung zu ar p'i. Wie ein Richter bewacht sie die Gerechtigkeit. Sie wird als ein Rad begriffen. Der Westen, wo die Sonne untergeht, wird als Ort der Bosheit angenommen.

- 100. Պապենտել Տ. եւ Ստոլպովսկի Բ., Մեր կուլտուրական բոյսերը, նրանց ծագումն եւ առանձնայատկութիւնները: Թրգմ. Ա. Մեհրաբեան: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 158: Գինն՝ 90 Կ.:
- 101. Պիլացկայա Ն. եւ Դակուկիսի Վ., Պատի լրագի խմբակները եւ բան թղթակիցների խմբակները: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 124: Գինն՝ 40 Կ.:
- 102. Պիտներ, յիշիւր երրորդ օրէնքը: Տպ. Երեւան 1928, 12⁰, էջ 32: Գինն՝ 10 Կ.:
- 103. Պիտներական Փորպոստը դպրոցում: Երեւան 1928, 32⁰, էջ 20: Գինն՝ 2 Կ.:
- 104. Պիլիսանով Գ. Վ., Կարլ Մարքսը եւ Լեւ Տալստոյը: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 28: Գինն՝ 20 Կ.:
- 105. Պոդստոսկի Կ. Ի., Պիտներին կարմիր բանակի մասին: Թարգմ. Գ. Յակոբեան եւ Յ. Պետրոսեան: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 72: Գինն՝ 20 Կ.:
- 106. Ջաւախիշիշիլի, Անմեղ Արգուլը (Պատմութեամբ): Վրացերէնից թարգմանեց Ա. Աուշարեան: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 36: Գինն՝ 12 Կ.:
- 107. Սալիբեգեան Ս. եւ Խաչատրեան Հ., Մաթեմատիկայի աշխատանքի ձեռնարկ-խնդրագիրը: Ե. տարուայ դասագիրք: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 306: Գինն՝ 1 Կ. 80 Կ.:
- 108. Սայազ Նովու խաղերումէն, «Զիս ստում թէ» ձայնագրեց Մ. Աղայեան: [Երեւան 1928], 4⁰, էջ 4:
- 109. Սարգսեան Նիկ., Քիմիա: Մասն Ա. Ե. տարվայ դասընթացը: Բ. տպ. Երեւան 1928, 8⁰, էջ 106: Գինն՝ 75 Կ.:
- 110. — — Քիմիա: Մասն Բ. Զ. տարվայ դասընթացը: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 172: Գինն՝ 1 Կ. 20 Կ.:
- 111. Սարեան Գեղամ, Պատմութեանը: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 58: Գինն՝ 20 Կ.:
- 112. Սոցիալիզմի կառուցումը եւ արհմիութիւնները: Թարգմ. Վ. Բաբայեան: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 42: Գինն՝ 35 Կ.:
- 113. Սուրէն Ե., Մեր տարածայնութիւնները. Ա: Մոսկուա 1928, 8⁰, էջ 188: Գինն՝ 1 Կ. 50 Կ.:
- 114. Վորոշում... Գիւղացիական տնտեսութիւններում վարձու աշխատանքով զբաղուած անձանց Սոցիալական ապահովագրութեան մասին: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 38:
- 86. Նոր Հայաստան: Ինքնավիճարկ Պ. Ա. Շիլիինգովսկի: Երեւան 1928, 4⁰, 30 տախտակ:
- 87. Նոր շոգեշարժը. փոխադր. Խնկոյ Ապեր.: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 16: Գինն՝ 30 Կ.:
- 88. Շարաք Ե. Ա., Սովորեցէ՛ք թէ ինչպէս եւ ինչի՛ մասին պէտք է խօսել երեւալի հետ: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 24: Գինն՝ 15 Կ.:
- 89. Շահումեան Ստեփան, Երկերի ժողովածու: Հատոր Բ: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 334: Գինն՝ \$ Բ.:
- 90. Շարունով Վ. Վ., Մարս մոլորակը: Թարգմ. Շ. Յարութիւնեան: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 42: Գինն՝ 35 Կ.:
- 91. Շեկոյեան Ա., Պատրաստվենք պիտներական լագերին: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 122: Գինն՝ 20 Կ.:
- 92. Շիրջրանցը: Քառաձայն խառն խմբի համար: Երաժշտութիւն Գ. Ղազարեանի (խօսք Գուրգեն Մահարու): Լեւնինական 1925, 8⁰, էջ 4: Գինն՝ 10 Կ.:
- 93. Շմիդտ Պ. Ի., Մեր ընտանի կենդանիները եւ նրանց պատմութիւնը: Պրակ Ա. Թարգմ. Խ. Կանայեան: Երեւան 1928, 8⁰, էջ 72: Գինն՝ 45 Կ.:
- 94. Շուլցիս Վ. Ն., Սոցիալական դաստիարակութեան հիմնական խնդիրները: Թարգմ. Վ. Տ. Առաքելեան: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 146: Գինն՝ 50 Կ.:
- 95. Ոսյեվսկիյ Ա., Պատմական մատերիալիզմի այբուբենը: Մոսկուա 1928, 8⁰, էջ 200: Գինն՝ 80 Կ.:
- 96. Ուշք դարձրէ՛ք ձեր անասուններին. Թարգմ. Ռուս.: Երեւան 1928, 12⁰, էջ 24: Գինն՝ 10 Կ.:
- 97. Որոշում գիւղտորհուրդներին կից գիւղատնտեսական արտադրական խորհրդակցութիւնների մասին: Հրտ. Զանգեզուրի գաղտործկոմի, 1928, 12⁰, էջ 12:
- 98. Չալմերս Ստիվեն, Տիմ արջուկը: Թարգմ. Խնկո-Ապեր: Մոսկուա 1928, 8⁰, էջ 32: Գինն՝ 30 Կ.:
- 99. Չարեց Եղիշէ, Միւր դէ Ֆեդերէ (Կոմունարների պատը Փարիզում): Երեւան 1925, 12⁰, էջ 60: Գինն՝ 50 Կ.: